This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

Accession No:
→10099 M1227
Title:- प्रत्यक्षप्रकाशम्
स्वलिखितम्
विवेचन-

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1227
Dist Nagpur

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्यच्छेदसाप्रदानश्चेतिसूत्रेपदमभ्यर्ह्यम्। नचैवंसतिनुतइत्यत्रश्नोनिघातोनसिध्यतितस्मादानत्वंनिरूढंवेऽसंनिहितत्वादिति
निधाव्यम्। पुनर्यद्हेतोर्नादानादिनिरूढस्वरेणोनसमावेशःसोपनात्तत्सिद्धेः। वस्तुतस्तुश्राप्रदानश्चेतिसूत्रस्थभाष्यकैर्यद्यप्रासादेपनयावत्यदत्वंभाविनावत्संनिहिताजनपदस्थनिधानप्रत्यासत्तिरित्यर्थाङ्गीकारेणादोषात्। किंनुद्
तिनुग्रन्तरङ्गानपीतिन्यायेनसाध्यम्। एवंवागमाम्रनुदानादृतिनाकर्तृमितिदिक्॥ यद्नुदंपदंयद्योदेशेनकार्यंकालेतिनिघा
घाद्योनप्रवर्तन्तेइति। अतएवनव्यतल्लिखितंचंवयितार्थम्। तद्धितस्वरितमितिसूत्रंतस्वरितार्थमूनत्रघ्नादृतिवर्जनेत्रिपाद्यांपरिभा
षाप्रवृत्तौप्रत्यक्षस्वरेणानुदात्तेशेषनिघातेनानुदात्तस्यानुदात्तोदात्तादनुदात्तस्यैतिस्वरितेशेषनिघातेनसिद्धौनैवंपर्यन्तस्वर
मेव। एवंयतोनावदृत्यपिशापकमन्यथायतोनावदृत्यानुदात्तत्वेऽनुदात्तेशेषनिघातेऽनुदात्तादनुदात्तस्यैतिस्वरितेशेषनिघातेसिद्धेनैवंपर्यन्तस्वर
मेवेतिप्राञ्चः। तन्न। संनिपातपरिभाषयोदात्तादनुदात्तस्यैतिविषयेशेषनिघाता
प्रवृत्तेरानन्तर्यस्वरितादप्रिशेषणानर्थक्यमेवेतिप्राञ्चः। तन्न। संनिपातपरिभाषयोदात्तादनुदात्तस्यैतिविषयेशेषनिघाता
प्रवृत्त्य

धर्मान्तर्भूतः स्वरितस्तदेकधर्मसमापन्नेषु निघातेनैवोदात्तत्वं स्यात् इह स्वरेण तदानीं स्वरितयोः समावेशः। समस्तृतीयादेश
स्यार्धहरुत्वाभिप्रायेणैतत्स्वरितस्यापि तत्त्वेनानानेकधर्मत्वेनेति न दोषः। स्वरूपं स्वरितोदात्तस्वरूपं पदादाविति सूत्रे
भाष्येऽभ्युपगतमाहुः। नोपधायामिति। नुप्रत्ययोपधायां दीर्घो नेत्यर्थः। तत्र हेतुः। प्रत्ययस्वरेणानुदात्तेनाप्युपधाया
स्वरितत्वं स्यादित्यर्थः। तथा च सति धातुस्वरेणोदात्तेन भवितव्यं तत्स्वरितोदात्तस्वरितयोः समावेशः। तस्मिन्सति
दीर्घाभावात्। नन्वेवं सति स्वरितोदात्तस्वरितयोः समावेशः। नवसंनिघातेनैवाभिधानान्निर्वाहः। तस्मान्नित्यत्वेनैव विधावप्रवृत्तेः। अन्यथा ह्यनुदात्तपदादन्यतरस्यामनुदात्त
इत्यादिनापि स्वरेण शेषनिघातो न स्यात्। किंवा नेमद्भ्यइत्यादौ कर्मणि षष्ठ्यर्थे स्वरितत्वमादाय समुदायस्यापि
नानिघातः स्यात्। नहि तत्रापि भाषायामुक्तिसंभवोस्तीति वाच्यम्। न स्वस्वरितस्यासिद्धत्वेनानोषादिसिद्धेः। ननु गोपाय
तीत्यादौ एधेर्नपि धातुस्थानन्निमित्तकोदात्तस्य प्रत्ययस्वरनिमित्तकपाकोदात्तस्य स्वरूपरेणापत्तिर्न तन्त्राह। ॥

सतिशिष्टेति। तस्मिन्सतिविधिरित्यर्थः। सतीत्यस्योत्पन्नेत्यर्थः। समभवदीत्यस्तरणायागात्स्वर्गोभवतीत्यादौ भव
नेत्युत्पन्नपर्यन्तत्वात्। एतच्च न्यायसिद्धम्। यदा यदोदात्तस्वरितविधिः प्रवर्तते तदा तदानेन सहानुदात्तं पदमित्येक
वाक्यतया प्रवर्तते। तत एकोत्सर्गस्यापवादस्यापवादस्येव वरमाद्यन्तस्वरसमापन्नयानयावत्संभवस्याप्यते। अतए
वातएवोपगवत्वमित्यत्रात्रत्येत्वप्रत्ययेत्याद्युदात्तश्चेतिवर्तमानं त्वस्येवप्रथमप्रकृतिवाधेनद्वितीयप्रकृत्वात्
स्वंपतिनिष्कापवर्तीत्यादुदात्तश्चेतिवर्तमानं त्वस्येवप्रथमप्रकृतिवाधेनद्वितीयप्रकृत्वात्
दृग्योनिहतत्वंतनोधातुत्वेऽनर्थातुस्वरप्रकृतेर्नोपाधेरोप्यनुदात्तादित्यादेर्वाधम्। सत्यंत्रेति। अत्रत्रतावत्संज्ञासेः पर
स्यैवसार्वधातुकस्यानुदात्तविधानमन्यथाधिकरणानांसंकरानवधेश्चेत्यतिवादीनांजमाशावेदत्यादन्तरङ्गत्वे
नतिवादीनामपिकर्मण्यण्वेदत्वेनधिनद्धत्वेतुपरत्वेनतिवादिप्रकृतेषुक्रियमाणस्यतासिस्वरस्यसतिशिष्टत्वाद्देष
निघातेनसिद्धेतद्वैयर्थ्यस्यष्टमेव। यदापिलस्यतिपतसझीत्यस्यानुदात्तादित्यादिप्रकरणेनैकवाक्यतातदास्वरके
वेदत्वेनधिनंगत्वादंतनंगत्वान्नोपरतेतिवादयोपदिश्यतासीत्यार्धधातुकइत्यनुवर्त्यनाथस्थाधामेवस्योदय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेश।
श्रीशिव।

॥ ४ ॥

अस्यवचिरोधापेक्षत्वात्तस्यार्थधातुरूपनापेक्षत्वेऽपिवचिरनास्वरस्यदुर्बलत्वेधात्वादिस्वरापेक्षयानुप्रायत्यमेव। अतएव
वमटणादीत्यादेरनुदात्तत्वेनधातोर्निघातसिद्धिः। इदमपिसार्वधातुकरूपमाणत्वेएव। तेनविनुदित्यादेर्नदोषः। यदपि
नदृशि। अंतोदात्तंपदम्। अत्रनसार्वधातुकंनिघातोनास्ति। अनुपदेशेतिनपदकरणात्। स्वाद्युत्पत्त्यादंतात्यामोभावात्। ते
ऽपिनिऽदृशिनेन। सहोतावस्यैवादर्शनेऽपिदर्शनंपदसंज्ञयाश्रुतस्यसत्वेनपदत्वान्नित्यमितिनिषेधात्। तस्मात्पदग्रहणेऽपि
प्रवर्तनादिहनिघोध्यम्। अनुदात्तस्वरयत्र। अत्रकर्मण्यत्वतइत्यतोनेहानुवर्तनेअर्थाभावात्। तथाहिधात्वनेनै
वानुदात्तधर्मिणोनामर्थस्योदात्तानुदात्तत्वयोरर्थेधर्मत्वात्तदनुक्तौबाध्यपदेशिधर्मार्थेनैवेतत्सूत्रंयोज्यम्। एवंधस्वसूत्रेऽपि ॥ ४ ॥
निर्देशेनानुदात्तत्वेसिद्धेयोतपसैवग्रहणंतनुक्ष्मभ्यामित्यादावेदुदात्तत्वसिद्धिः। नचैवमपितनुक्ष्मभ्या
मित्यत्रसुपऽदात्तत्वंनिपातत्वेनिघातोबाधकइतिनिरर्थकंवत्रग्रहणमितिवाच्यम्। उदात्तयोऽनु
दात्तस्वरितयोर्भेदकत्वदेःभावेनतयोःपरयोरुदात्तयोर्भावेनयथासंख्यमनुदात्तेतीत्रग्रहणार्थम्। अ
तिनिघिनकृतसनुदात्तवचिरुस्वादिग्रहणमितिमदोषः। तस्मादथमाविनामाद्येणादिनिमित्तत्वव्यवहारात्

श्रीगणेश।
श्रीशिव।

ननुमाङिछन्दोनामित्यादेरेतत्प्रत्ययनिमित्तभाष्यादेस्यङंतदसंगतंस्यादत्रहिस्नातोव्रत्ययस्वरेणोदात्तःधोधि
कृतणात्वादेश्चनुदात्तःततःस्नदुपदेशादितिस्वरेणधाधित्वापत्तात्यस्यस्वरीतिशेषेस्नुदात्तेनेपदेउदात्तोपधावइतिवेन्न.
स्नेतनंगत्वात्तदावस्थापामेवोदात्तेक्षेत्रातस्थातामीतनंगत्वात्तत्रसार्वधातुकानुदात्तत्वेततोऽनेनादोषात्तत्सांते ने
पिएतन्भाष्यंप्रामाण्यतःस्तोपकरणिछुस्वासार्वनिकतयाधृषिदन्यत्रधिकरणेऽप्यइत्यंशात्रकृतेरदोषात्। स्नात्रग्रहणमिति
स्यङंतात्रेतइत्यत्रभाष्येदेवीमितिचवादौदेवयजीतिपाठेनदित्यानुदात्तेधः। वौ। उदात्तनिवृत्तीतिदेवयजीवीमित्यादौअ
नुदात्तपदप्रकृतिस्वरेणोदात्तस्यस्यात्यत्रकारेस्यावद्यतिरोदात्तःस्यात्। नुदात्तस्यवेतिसूत्रेणाग्रस्येत्यर्थः। नचैवंपनाव
इत्यादौस्वरस्यंधाधित्वाऽनिर्णीतोवताधितिपदप्रकृतिस्वरत्वेनानुदात्तत्वेऽवइत्यादेरुदात्तोवेदंवसितार्पणेत्रत्रो
दात्तोवोस्तीतिवाच्यम्। स्नानिगंतोवताधितिविषयेतुस्वरोग्रहणेवंन्यमाणत्वादित्याहुः। ननुदाधीवइत्यादौउदात्तो
णाग्रहणेएवइत्योपेदंवसितार्पणेतिवाक्यंतदपथादत्वमतेस्याह। स्नतएवेतइति। वस्तुतोनोऽथनिमित्तस्यंवत्तिंविदत्रेन्दो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीरामः
श्रीहरिः

॥५॥

भाष्येऽत्यात्मातत्वेनेच्छापनेः। पनश्यतांस्वच्छार्थम्. स्नङ्ग्रहतामुपदेशाघुदात्तत्वाभावेयक्तरणात्स्वाश्रयमपि। तेनस्नान
कुरुतेनाटन्तित्यादौस्नानएवानन्तर्गतिस्नटन्तित्यस्यनिघातोभावेकुरुतेनेत्यस्यानिघातभवति. पूर्वोक्तइतिचेत्। सुबंतमामंत्रि
तेपूर्वमित्यत्रसोऽयंवदित्यर्थः। छन्दोविषयमेतत्. उदात्तस्थानेऽइति। इदमत्रैवाक्तेस्पष्टम्. स्याप्यमीति। स्नमिनुपसर्गा ॥६॥
नियजतिस्यंतोदात्तः। ततःसत्रम्येकवचनयोदात्तयलोहरदूरादितिप्रोदात्तत्वस्यनोऽधात्योमितिनिषेधेनेनस्व
रितलक्षणंतत्पनाशाशब्दाघाकात्स्थानेनस्वरितः स्नाशाशब्दस्नाशाधास्नदिगात्यादेरितिकिट्कृत्रेणतोदात्तः।
स्नस्थाने। स्नाशाशब्दप्रथमाकत्रेजातस्येत्यर्थः। रोढेति। शाघडाकात्स्थानिघातोनेत्यर्थः। नन्विकानस्थानिकयणप्र
तिस्वरितस्यादिरुत्वात्स्थानिस्थेवयणप्रथनाहतिन्यायस्वरितयणःपनार्थम्. नयत्रग्रन्थसंतासूनस्यभाष्यकैरेवट
ीत्योजहदित्यादौस्नानरूत्वाहुत्वादिषुकृतेबहुलंशब्दुघ्याहशब्देहित्वंप्रथनाहतीतिप्रतीयतेनथानस्वरितघु
घ्यभावेपिवेस्नतःस्वरितस्थानिकयणःसत्यादोषइतिथाग्रम्. वाघसंस्त्रावयन्तेस्वरितयणोरेकजातप्रथनिकृत्ये

नतथाचकुरुमरथस्वत्वात्। नवस्वरितयणाहत्यात्रयाप्तिरुक्तः स्नतिप्रतंगात्. उदात्तादनुदात्तस्येतिविहितस्यापि
सिद्धत्वाच्चनेः। नथाचयजत्यग्निमित्यादावपिएतत्प्रकल्पापत्तिः। नवनोदात्तस्वरितोदयमितिनिषेधः। स्नतनानस्य
तिन्यायेनोदात्तादनुदात्तस्येतिस्वरितस्यैवतेननिषेधात्। स्नत्यथाचत्वंप्याशाग्न्यग्निमित्यादावप्यस्यनिषेधापत्तिः। स्नतएवाति
स्वरितंस्वरितोथानुदात्तेइत्यादीनांननिषेधइतिचेन्न। योगविभागेभाष्येएवसमाधानात्. उदात्तयणः। उक्तोर्थः। ततःस्वरितयणः।
इरदूर्वसूत्रमनुवर्तते। उदात्तयणाइत्येवंनिष्टनस्वरितस्थानिकयणाःपनस्येत्यर्थः। एवंवास्यैवाभ्यासिद्धत्वेनान्यस्य
तिनदोषः। यद्वा. इरस्वरितत्वरणंनकल्पिष्यते। स्वत्वम्प्याशाइत्यादावप्युदात्तयणःपनत्वादेवसिद्धम्। नवस्वरितयणा
व्यवधानम्। स्वौजसविधौमंजनस्यविद्यमानत्वात्. नवेवंसन्यन्नेइत्यादौवेदेसकारादानेपच्यमानस्वितासंगतेः।
नत्रहिसंतोतीकारस्योदात्तादनुदात्तस्येतिस्वरितत्वम्. नत्रसंतीतिप्रत्ययस्वरेणाघुदात्तेनेः शेषनिघातःस्नग्नेइत्यामंत्रि
तानुदात्तमितिवाग्रम्. सकरशब्दाकारमाश्रित्योदात्तादनुदात्तस्येत्येवाग्निशब्दाकारस्यस्वरितसिद्धेः। नवस्थानिवद्भावा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीरामः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीजैपत्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीराम
श्रीशिव.

एवंवोहविषयेवनितार्थस्त्यमंत्रेषुपत्नत्वादिभाषाछेदस्तीत्यनेनबाधःस्यादत्यवस्थितविभाषाश्रयोनातिप्रसंगः।स्मृतएव
धर्मशास्त्रादीनांसंहितायांत्रैस्वर्यंप्रातिलोम्येनैकश्रुत्यंनेतिविशेषःप्रमाणादित्रैस्वर्यमितिबाधप्रज्ञाएवंसंगच्छते।एवंवहोमंत्रेषु
त्रैस्वर्यश्रुतिरेवइष्टत्वेत्यादौवदतिश्रुतित्रैस्वर्यधर्मोमेधः।स्मृतएवसकलदेशीयोक्षाद्यानमिश्रोऽपिनेतिवाक्यात्।पुनर्वनिता
र्थस्त्यमंत्रेषुबाधउक्तमंत्रेषुवनितार्थस्त्यछंदस्तिविभाषेत्यनेनोहेषुबाधइत्यत्रविनिगमनाविरहेणास्यविभाषाछेदस्ती
त्यनेनदयादकस्तथाएवपुनरुक्त्याह।स्मृतएवकाःस्मृतेनेनमंत्रेत्वत्रप्रत्रिपाठ्यास्मृतमधिरोधात्इतिकर्मपत्नेतानो
वानित्यत्वात्।स्वर्यतेत्रैवंएकश्रुतिदृग्।संपूर्णोवस्तुकर्मणिवृत्तिरुपासामजपत्वंवयजमानवर्जमितिपुनरुक्त
स्मृतबाधःवक्तव्यःकोनानएवंस्वर्यः।नानएकश्रुतिमितिनिषेधस्यभूतः।येनकर्मणेबाधंविरुध्यार्थकमाहुस्ते
षांनित्यत्वादितिनबाधस्तेषांयोधः।तस्माद्यजुष्येकश्रुतिरेव।स्मृतकर्मेजपादिदृष्टसंयाजमानमंत्रोमाणमपूर्वत्व
दृष्टंकात्यायनस्यकर्मत्वलाभात्।वस्तुतःकात्यायनोतिरोध्येवकर्म।नानएवंस्वर्यमाहुर्यस्मर्मिणा।नान
जपकंमंत्रएवकर्मन्।कात्यायनोवजपीत्युक्तेर्वसुष्टिश्रेस्वर्यंकर्मनापि।तत्रप्रथमवशब्देनपाठउच्यतेनत्रमधोच्च
नोपसृष्टिदृष्टकर्मणिश्रेस्वर्यंतन्नाइतिनभाष्यकृत्।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1227
Dist Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=22.10.20 14:18
,TRANSFERRED=2020/10/22 at 14:20:31
,PAGES=10
,TYPE=STD
,NAME=S0004393
,Book Name=M-1227-PRAYAASMBHAV SALID NADI VIVECHAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection